

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Har den amerikanska familjen problem?

Kan man finna något av förklaringen till upploppen i Los Angeles i vintras i förändringen i familjens uppgifter under de senaste decennierna och i familjepolitiken?

Carl Johan Ljungberg har intervjuat professor Allan C Carlson, rektor vid Rockford Institutet i Illinois, USA.

Efter upploppen i Los Angeles i vintras sökte medierna förklara det som hänt genom att peka på brister i den socialpolitik som presidenterna Reagan och Bush drivit. Kaliforniens fattiga reste sig, hette det, då de inte kunnat göra sig hörda på annat sätt.

I vad mån Los Angeles blev möjligt eller förvärrades av, att familjens uppgifter och inte minst familjepolitiken i USA sedan 1960-talet förändrats berördes inte alls. Jag frågar Dr Allan C Carlson, välkänd familjeforskare med skandinaviska rötter, om det är så att Amerika nu ser den gängse, väl sammanhållna familjen med tydligt ansvar upplösas, och att vad vi hittills sett bara är tragiska uttryck härför.

Allan C Carlson: Ja, det är nog riktigt. Familjen i USA på 1950- och det tidiga 1960-talet visade en styrka som delvis bedrog. Antalet födslar steg med 40 % under de åren, som var vår "baby boom", medan skilsmässorna blev färre i antal. Så vid mitten av 1960-talet blir siffrorna plötsligt mörka. 1981 har skilsmässorna tredubblats. Väl över en miljon barn berördes av detta. Omkring 50 % färre kvinnor mellan 20 och 30 gifte sig, och födelsetalen halverades. Antalet barn födda utom äktenskapet ökade också, från 224 000 år 1960 till över en miljon 1990, vilket då var en fjärdedel av alla nyfödda.

Carl Johan Ljungberg: Vad är de tyngsta orsakerna till att det blivit så här?

ACC: Jag tror att familjen i dag saknar det inflytande den förr hade för att vägleda och styra barnen, för att så att säga avväga frihet mot ordning. Det tryck som familjerna möter har stadigt ökats, säg de senaste 150 åren. Med industrialiseringen togs flertalet produktiva uppgifter ifrån hushållen. Statens tillväxt har skett på

Carl Johan Ljungberg är fil dr i statskunskap och verksam vid Cityuniversitetet.

Har den amerikanska familjen problem?

familjens bekostnad. Det gäller allt från skolor, vård och omsorg av gamla och sjuka, till barnomsorgen. "Sociala undersökningar" av familjerna har också försvagat dessas auktoritet.

CJL: Staten och myndigheterna har nu mer makt än någonsin över familjens beslut. Varför är då detta så ödesdigert?

ACC: Med viss överdrift är frågan enkel: När staten växer, krymper familjen, och tvärtom. Forskaren Norman Ryder från Princeton slår huvudet på spiken: "Politiska organ... kräver lojalitet och söker oskadliggöra familjens särart. En kamp pågår mellan staten och familjen om hur ungdomarna skall tänka", där den statsstödda skolan blivit "huvudmedlet att lära ut medborgarskap, direkt riktat till ungdomarna och över deras föräldrars huvuden."

På motsvarande sätt försvagas familjerna på välfärdsstatens huvudområden till följd av att man i offentlig regi velat skapa mer "rättvisa" eller "effektiva" ersättare för familjen inom vården och omsorgen.

CJL: Hurdana var då de åtgärder som Reagan och Bush vidtog?

ACC: På flera områden gjorde dessa presidenter goda insatser. I sina val av nya ledamöter till Högsta domstolen beaktade de vederbörandes syn på den traditionella familjen liksom deras kritiska syn på fria aborter. Vissa företrädare för den amerikanska familjerörelsen fick också höga poster inom regeringen.

På andra områden har dock Reagan och Bush klart misslyckats i sin familjepolitik. En angelägen åtgärd borde vara att avlasta familjer med försörjningsplikt dessas skattebörd. Men hur blev det? Mellan 1960 och 1984 upplevde

barnlösa gifta par och ensamstående ingen förändring i sin federala inkomstskatt. Ett gift par med fyra barn däremot fick bevittna att deras skatt ökades med 223%! Inte nog med det: de sociala avgifterna ökade därtill tjugo gånger under samma period, varvid den tyngsta bördan föll på de unga barnfamiljerna. Varken Reagan eller Bush gjorde alltså skattelättnader för familjen till någon huvudfråga.

CJL: Är det en medveten avsikt eller idé bakom att staten blandat sig i familjernas liv?

Om vi vill att familjen skall stärkas måste den få tillbaka vissa av de uppgifter som den mist.

ACC: Oftast har det varit avsiktligt. På 1800-talet sade man att många, kanske flertalet barn, hade "otillräckliga föräldrar"; särskilt i invandrarfamiljerna. Under "framstegstiden" 1900-1930 ansåg många samhällsforskare att alla föräldrar stod under övervakning, och måste underkasta sig nödvändig statlig inspektion. Andra framhöll att familjen mist så många sociala uppgifter att den till slut blivit oförmögen att alls utföra något positivt.

Under 1960-talets senare del fördömdes som bekant såväl de radikala feministerna som de sexuella modernisterna familjen som förtryckande. Dessa åsikter hade samma verkan, nämligen att få en förevändning för mer statlig övervakning och flera ingrepp.

CJL: I er bok *Family questions* nämner ni att det forna Sovjetunionen har utbredda familjeproblem. Är detta unikt, eller finns det likheter med vad USA och Västvärlden upplever på familjeområdet?

ACC: Stress och nedgång märks nog inom den moderna familjen i alla moderna samhällen till följd av den omskakning som kom med industrialismen. Vi märker hur hushållen får ekonomiska svårigheter, vi ser en aggressiv ökning av statens befogenheter, och märker hur också den religion som förr höll familjen uppe falnar. Därav "segertåget" bl a för lätta skilsmässor och ohämmad abort i länder som USA, Sverige och Sovjetunionen.

Självklart finns det även olikheter. När jag sett hur människorna i det f d Sovjet kämpar, har det slagit mig, hur mycket förnyad kraft familjebanden där ändå tyckts få i dagens ekonomiska och politiska orosläge.

CJL: Bland de nya tecknen i USA är att många yngre par skjuter upp sitt barnafödande, eller avstår helt från barn. Vad kan orsaken till det vara?

ACC: Det beror nog både på värdeförändringar och på ekonomi. Under 1960-talet bombarderades unga amerikaner i min generation med tal om "befolkningsbomben". Man talade om en oroande överbefolkning av Amerika och världen. Många (även min blivande hustru) tänkte, att det bästa kanske vore att avstå från barn. (Man kan lyckligtvis ändra sig, och i dag har vi själva fyra barn).

Samtidigt tycks alla ekonomiska drivkrafter verka mot att ha barn. Lagar om obligatorisk undervisning, och begränsningar av ungdomsarbetet, har för länge sedan tagit bort möjligheterna att barnen tjänar pengar. I stället har barnen blivit dyra konsumtionsobjekt. Samtidigt rasade de nya statliga socialförsäkringarna det "äldreskydd" som barnen förr utgjorde. Tvärtom framstår det i dag ekonomiskt klokt att låta andra bära kostnader-

na (i tid och pengar) för att uppfostra barn, som skulle växa upp för att betala statspensionerna till de barnlösa såväl som till de barnrika. I takt med att Amerikas skatteskalor vägrat att erkänna barnens kostnadsbörda, har trycket att inte ha barn också växt.

Undantaget finner vi bland de ganska fattiga och medellösa delarna av befolkningen, där en kombination av statliga välfärdsbidrag (hjälp till familjer med beroende barn, hyresbidrag och bidrag till medicin och läkarvård) samt nya yrkesval har gjort det ekonomiskt "förnuftigt" att ha ett barn eller två utanför äktenskapet.

CJL: Det mest påfallande när senator Moynihan på 1960-talet undersökte den amerikanska familjen var att enföräldersfamiljen var på uppåtgående. Har det fortsatt så?

ACC: Ja, dramatiskt. 1964 slog Moynihan larm om att var fjärde födsel bland USA:s svarta skedde utanför äktenskapet, mot 11 % 1940. Hans idé var att ge statliga jobb till svarta män. Detta förslag utlöste raseri, och han sades vara såväl "rasist" som "sexist" då han inte insåg "den styrka som den svarta familjen ledd av ett kvinnligt överhuvud länge haft". Moynihan duckade, och ingen mer känd eller kunnig person tog så tag i frågan på mer än tjugo år.

I dag sker 67 % av födslarna bland svarta utom familjen (i delar av Chicago, New York, Los Angeles och andra större städer når siffran nästan 100 %). De typer av svåra sociala störningar som Moynihan tog upp har ökat ofantligt, och nästan alla medger i dag att han kanske ändå hade rätt. Men ett kvarts sekel har gått förlorat vad gäller reformer.

CJL: Av en färsk rapport från Stanford

tycks det som om många yngre amerikaner har mycket svårt att lära sig något effektivt mera, när de kommer till skolor och colleges. Mord- och självmordsfrekvensen ökar även starkt i yngre åldrar. Är känslan av mening så helt borta hos yngre amerikaner?

ACC: Det bästa om den frågan har sociologen Stephan Stack sagt. Han visar att det finns tre orsaker till det mesta av de ökande ungdomssjälvmorden: ett minskande antal ungdomar som regelbundet går i kyrkan eller synagogan, de vanligare skilsmässorna bland föräldrarna, och den ökande andelen mödrar som har heltidsarbete. Han ser i de två senare orsakerna tecken på ökad "individualism i hemmet". Det finns alltså gemensamma rötter för självmorden och stadsvåldet, och de utgörs av den försvagade familjen.

CJL: Om vi återvänder till det som hände i Los Angeles. Hur passar det in i den bild ni beskriver?

ACC: Delvis hade det att göra med familjens kris. Skilsmässor, födslar utanför äktenskapet, frånvarande fäder, familjer som leds av mödrarna, har allt starka samband med de ökande skolmisslyckandena, det illegala drogmissbruket, ungdomsbrottsligheten, gängbildningen, och de andra tecknen på sociala störningar. Mer än 150 000 ungdomar i Los Angeles är t ex med i kriminella gäng. Oftast kommer de från brustna eller nya familjer. "Rodney King"-domen var bara en tändsticka kastad i denna krutdurk.

Kom också i håg att den senaste invandringen till Kalifornien skapat en ytterst komplex, spänd situation där. Till skillnad från Watts-upploppen 1964 då i stort sett en svart vrede vändes mot vita, var dessa bråk en härva av etniska miss-

stämningar: svarta mot vita, spanska mot svarta, svarta mot asiater (särskilt koreaner) etc.

CJL: I år hålls i USA presidentval. Bli familjefrågorna viktiga då? Ser väljarna de samband som ni beskriver?

ACC: Ja, familjefrågorna får betydligt mer utrymme när kampanjen laddar upp. En olust över Los Angeles bidrar till detta. Efter tre år av likgiltighet talar president Bush äntligen om att ge skattelättnader och annan hjälp till hela familjer som

Hemmen måste på nytt bli riktiga institutioner, inte bara en plats där man tillbringar natten.

uppfostrar barn. Hans vicepresident Dan Quayle har dragit igång en debatt om orsaker och följder av utomäktenskapliga födslar. Guvernör Clinton, som blivit demokraternas presidentkandidat, talar för, att föräldrar lättare skall kunna vara hemma hos sina barn och kräver stöd till barn-daghem, liksom en ny skatterabatt på 1 000 dollar för varje amerikanskt barn.

CJL: Ni kan mycket om Sverige och svensk familjepolitik. Finns det likheter med den amerikanska politiken, eller några jämförbara risker?

ACC: Gemensamt är att staten blandar sig mycket i familjens liv. I Sverige har staten under Gunnar och Alva Myrdals påverkan nog tagit över flera uppgifter än i USA. I bägge länderna ser vi följderna av låga vigselantal, många skilsmässor, många barn födda utom äktenskapet, ett växande beroende av staten, ökande välfärdsutgifter, ökande skatter, det faktum att flera lever i ensamhushåll. Tecken syns på just de sociala störningar som familjens sam-

manbrott skapar: folk orkar inte med sina sociala uppgifter, ungdomsbrotten blir flera, man tar till alkoholism och droger etc.

CJL: Hur kunde man göra situationen bättre igen?

ACC: Om vi vill att familjen skall stärkas, måste den få tillbaka vissa av de uppgifter som den mist. Oftast betyder det att staten måste dra sig tillbaka (eller: tvingas tillbaka) så att hemmen på nytt kan bli riktiga institutioner, inte bara en plats där man tillbringar natten.

En förändring är dock på väg i USA. En av de snabbast växande rörelserna här kallas "hemskolrörelsen", där föräldrar tar tillbaka sin rätt att utbilda barnen hemma. För tio år sedan var sannolikt

mindre än 100 000 "hemskolbarn". Nu torde en miljon amerikanska barn ha fått hemundervisning. Och det blir flera. I den lilla stad där jag bor är minst 400 familjer, ofta aktiva kristna, med i denna verksamhet. De byter lärartjänster, skapar körer, orkestrar och idrottslag, något som inte minst ändrat deras familjeliv väsentligt till det bättre.

Andra söker ta tillbaka ansvar och resurser för vården av äldre, sjuka och unga, till hemmen igen. En del provar att anställa människor som arbetar hemma (genom datanätverk etc), för att på nytt knyta ihop arbets- och hemlivet till en social cell, som både har sin frihet och är sina medlemmars främsta stöd i tillvaron.